

Ocena behawioralna koni użytkowanych w prywatnych klubach jeździeckich

Jarosław Kamieniak, Marek Sapuła, Wiktoria Łakoma

Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie,
Katedra Etologii i Podstaw Technologii Produkcji Zwierzęcej,
ul. Akademicka 13, 20-950 Lublin; jaroslaw.kamieniak@up.lublin.pl

Przeprowadzono badania dotyczące jakości cech psychicznych koni użytkowanych w prywatnych klubach jeździeckich. Oceny dokonano na podstawie przeprowadzonego „testu oceny własnej” oraz na podstawie wyników ankiet rozesłanych drogą elektroniczną do 300 klubów jeździeckich. „Test oceny własnej”, stanowiący rozszerzoną formę „testu Brzeskiego”, wykonano w dwóch klubach utrzymujących łącznie 20 koni. Z 40 ankietowanych klubów uzyskano odpowiedzi na wszystkie pytania, dotyczące ogółem 572 koni. Informacji o koniach udzielali właściciele klubów. Celem badań było określenie jakości cech psychicznych i stereotypów reakcji najczęściej przejawianych przez konie podczas codziennego ich użytkowania w klubach. Kolejnym zadaniem badawczym było oszacowanie częstości występowania u koni zachowań niepożądanych, w postaci narowów, nałogów stajennych itp. Ponadto ustalono strukturę rasową koni pracujących w prywatnych klubach jeździeckich i rodzaj wykonywanej przez nie pracy. Wyniki „testu oceny własnej” wskazują na pożądane walory cech behawioru koni użytkowanych w dwóch analizowanych klubach. W większości charakteryzowały się one łagodnością i postuszeństwem, przy braku zachowań złośliwych i agresywnych. Podobne wyniki dotyczące cech charakteru uzyskano na podstawie ankiet. Konie przejawiające różnego rodzaju zachowania niepożądane, jakimi najczęściej były: nadmierna płochliwość, „klejenie się w zastępie”, tkanie, tykawość, występowały sporadycznie, jednak ich obecność odnotowano w 70% analizowanych klubów. Stwierdzono także, że nie wszystkie konie posiadały odpowiednie predyspozycje psychiczne, aby mogły być użytkowane przez mniej doświadczonych jeźdźców.

SŁOWA KLUCZOWE: konie / kluby jeździeckie / charakterystyka behawioralna

W okresie ostatnich lat w Polsce widoczny jest systematyczny wzrost zainteresowania rekreacyjną jazdą konną. Taką formę aktywnego wypoczynku preferuje coraz liczniejsza grupa osób [5]. Nierzadko jest ona prowadzona z wykorzystaniem własnych koni bądź też pochodzących z klubów jeździeckich. Liczba tego typu obiektów z roku na rok systematycznie wzrasta. Stąd też pojawia się duże zapotrzebowanie na odpo-

wiednie jakościowo konie rekreacyjne, charakteryzujące się zarówno pożądanymi cechami pokroju i efektywnością ruchu [1, 7], jak też psychiki i przejawianych form zachowań [2, 3, 6, 10]. Często są one użytkowane przez jeźdźców mniej doświadczonych, dlatego też nie powinny stwarzać trudności przy codziennej pielęgnacji i pracy, zarówno w ujeżdżalni, jak i w terenie. Z powyższych względów niezwykle istotne jest prowadzenie selekcji koni pracujących w klubach jeździeckich zarówno w zakresie jakości cech pokrojowych, jak i psychicznych [1]. Celowe jest określenie ich pożądanego modelu behawioralnego i pokrojowego, pozwalającego na bezpieczne, wszechstronne użytkowanie w rekreacji.

W prywatnych klubach jeździeckich często pracują konie niechętnie współpracujące z jeźdźcem oraz przejawiające niepożądane reakcje nerwowe. Mając na uwadze istotę problemu, podjęto temat oszacowania jakości cech behawioru koni użytkowanych w tych obiektach oraz określenia częstości występowania u nich różnych form zachowań niepożądanych.

Material i metody

Badania dotyczyły:

1. Oceny behawioralnej koni rekreacyjnych (łącznie 20 sztuk), wykonanej w trzech powtórzeniach (w odstępach miesięcznych), użytkowanych w dwóch prywatnych klubach jeździeckich:

– klub jeździecki z terenu województwa wielkopolskiego dysponował 11 końmi, w wieku 3-18 lat, następujących ras: pełna krew angielska (1 szt.), szlachetna półkrew (2 szt.), huculska (1 szt.), kuc feliński (1 szt.), wielkopolska (3 szt.), o nieudokumentowanym pochodzeniu (3 szt.);

– klub jeździecki z terenu województwa lubelskiego dysponował 9 końmi, w wieku 3-14 lat, następujących ras: szlachetna półkrew (5 szt.), wielkopolska (2 szt.), małopolska (1 szt.), kuc o nieudokumentowanym pochodzeniu (1 szt.).

Badania przeprowadzono wykorzystując „test oceny własnej”, stanowiący rozszerzoną formę „testu Brzeskiego” [2]. Z „testu Brzeskiego” wykorzystano następujące kryteria oceny zachowania się konia:

- względem ludzi (pożądane – brak odruchów; niepożądane – zachowania agresywne, groźne dla zbliżającego się człowieka);
- względem innych koni (przy zbliżaniu się innego konia: pożądane – brak odruchów; niepożądane – zachowania agresywne);
- podczas czyszczenia (pożądane – stoi spokojnie; niepożądane – kopie, gryzie);
- podczas pielęgnacji kończyn (pożądane – stoi spokojnie, bez oporu pozwala podnosić sobie kończyny; niepożądane – kopie, gryzie);
- przy karmieniu (pożądane – postawa neutralna, niegroźna; niepożądane – zachowania agresywne);
- przy zakładaniu ogłowia i siodła (pożądane – bez oporu pozwala zakładać ogłowie, siodło; niepożądane – zachowania agresywne).

Jako dodatkowe kryteria, w „teście oceny własnej” przeprowadzono ocenę zachowania się konia podczas:

- sprowadzania samotnego konia z wybiegu (pożądane – przychodzi na komendę; niepożądane – zachowania agresywne: kopie, gryzie);
- odłączania od grupy (pożądane – bez oporów odłącza się od grupy; niepożądane – występują odruchy utrudniające odłączanie, związane ze strachem i agresją);
- względem niewyszkolonych jeźdźców w boksie i podczas jazdy (pożądane – zachowania spokojne, posłuszne, przyjazne; niepożądane – zachowania agresywne: kopie, gryzie, nie pozwala się dosiąść, chce zrzucić jeźdźca, często się płoszy, ponosi, stanowi zagrożenie dla jeźdźcy); w tabelach ocenę tę połączono z oceną zachowania się koni względem ludzi z „testu Brzeskiego”;
- miejsca, które koń może zajmować w zastępie (pożądane – każde; niepożądane – tylko na końcu zastępu, ze względu na agresję w stosunku do innych koni będących z przodu lub z tyłu);
- reakcji na pojazdy mechaniczne (pożądane – brak reakcji; niepożądane – strach nawet przy kontakcie wzrokowym z pojazdami stojącymi, włączenie się do ruchu ulicznego jest niemożliwe lub bardzo ryzykowne, niebezpieczne).

Każdą cechę uwzględnioną w teście punktowano w skali od 2 punktów (ocena minimalna – niski, niekorzystny poziom cechy) do 5 punktów (ocena maksymalna – wysoki poziom cechy).

2. Oceny grupy koni przeprowadzonej na podstawie informacji zawartych w ankietach, rozesłanych drogą elektroniczną (poczta internetowa) do prywatnych klubów jeździeckich na terenie całej Polski. Ankieta zawierała podstawowe informacje (podawane anonimowo) dotyczące ewentualnego występowania u koni zachowań niepożądanych i ich rodzaju, liczby koni, rasy, wieku oraz źródła pochodzenia koni użytkowanych w danym klubie, miejsca i czasu ich pracy. Spośród 300 rozesłanych ankiet, pełną odpowiedź na wszystkie pytania uzyskano w 40 ankietach, które dotyczyły ogółem 572 koni. Zebrane wyniki opracowano statystycznie, wyliczając podstawowe wskaźniki, tj. średnie arytmetyczne i odchylenia standardowe, szacując jednocześnie istotność różnic pomiędzy wartościami średnimi w wyłonionych grupach. Do analizy statystycznej wykorzystano pakiet programów Statistica 6.0.

Wyniki i dyskusja

Wyniki „testu oceny własnej”, przeprowadzonego w dwóch klubach jeździeckich (20 koni), wskazują na pożądane walory cech behawioru utrzymywanych tam koni. Średnia punktacja przyznana w teście, zarówno koniom z klubu na terenie Wielkopolski jak i z klubu na Lubelszczyźnie, w odniesieniu do cechy: „zachowanie się koni w kontakcie z ludźmi” oraz „zachowanie się w kontakcie z innymi końmi i podczas odłączania od grupy koni” była na zbliżonym poziomie (tab. 1, 2). Największe różnice w punktacji, uwarunkowane pochodzeniem koni z analizowanych klubów, dotyczyły cechy „reakcja na nieznane bodźce środowiskowe”; wahała się ona od $3,90 \pm 0,45$ pkt. u koni z klubu w woj. lubelskim do $4,41 \pm 0,55$ pkt. u koni w woj. wielkopolskim. Przyczyn

Tabela 1 – Table 1
Wyniki oceny behawioralnej koni z klubu jeździeckiego w woj. wielkopolskim
Results of behavioural assessment in horses of equestrian centre in the Wielkopolskie voivodeship

Oceniiana cecha Examined feature	Wynik "testu oceny własnej" – "Self assessment test" result													
	I						II						III	
	x	S	x	S	x	S	x	S	x	S	x	S	x	S
1	2	3	4	5	6	7	8	9						
Zachowanie się względem ludzi (osób niezamianych, niewyszkolonego jeźdźcy w boksie, podczas jazdy) Behaviour towards human (aliens, untrained rider in box, during riding)	4,40 a	0,50	4,20 A	0,50	4,30 a	0,60	4,30	0,60	4,40 c	0,60	4,40	0,60	4,30	0,50
Zachowanie się podczas czyszczenia Behaviour during cleaning	4,50 d	0,70	4,30 d	0,60	4,30 d	0,60	4,40 c	0,60	4,40 c	0,60	4,40	0,60	4,40	0,60
Zachowanie się podczas pielęgnacji kończy Behaviour during cleaning of legs	4,50	0,90	4,30	0,80	4,30	0,80	4,40	0,80	4,40	0,80	4,40	0,80	4,40	0,80
Zachowanie się przy karmieniu Behaviour during feeding	4,00	0,60	4,00 E	0,40	4,00	0,60	4,00 d	0,60	4,00 d	0,60	4,00	0,60	4,00	0,50
Zachowanie się przy zakładaniu ogłowia i rzędu Behaviour during bridling and saddling	3,80 adfGh	0,60	3,80 Fg	0,60	3,70 adeFGh	0,60	3,80 ceFG	0,60	3,80 ceFG	0,60	3,80	0,60	3,80	0,60
Zachowanie się w kontakcie z ludźmi Behaviour in contact with human	4,24	0,66	4,12	0,58	4,12	0,64	4,18	0,60	4,18	0,60	4,18	0,60	4,18	0,60
Zachowanie się względem innych koni Behaviour towards horses	3,80 bc	0,80	3,90 Bc	0,50	3,90 bc	0,70	3,90 Ab	0,60	3,90 Ab	0,60	3,90	0,60	3,90	0,60
Zachowanie się podczas sprowadzania samonego konia z wybiegu Behaviour during taking back a single horse from paddock	4,40	0,80	4,10 H	0,50	4,20	0,60	4,20	0,70	4,20	0,60	4,20	0,70	4,20	0,70
Zachowanie się podczas odłączania od grupy koni Behaviour during separation from a group of horses	4,60 bf	0,70	4,20 i	0,60	4,30 e	0,50	4,40 e	0,60	4,40 e	0,60	4,40	0,60	4,40	0,60

	2	3	4	5	6	7	8	9
Miejsce, które może zajmować podczas jazdy w zastępie A place that a horse may take during riding in a group	4,80 CEG	0,40	4,80 AbDEFHij	0,40	4,60 bF	0,70	4,70 AdF	0,60
Zachowanie się konia odłączonego od grupy oraz w kontakcie z innymi końmi Behaviour of a horse separated from a herd and in contact with other horses	4,40	0,67	4,25	0,50	4,25	0,62	4,30	0,62
Zachowanie się podczas wyjazdu w teren Behaviour during ride	4,50 h	0,70	4,50	0,70	4,50 cG	0,50	4,50 bg	0,60
Reakcja na pojazdy mechaniczne Reaction to mechanical vehicles	4,30 i	0,50	4,30	0,50	4,40 h	0,50	4,30	0,50
Reakcja na nieznanne bodźce środowiskowe Reaction to unknown environmental stimuli	4,40	0,60	4,40	0,60	4,45	0,50	4,40	0,55
Razem – Total	47,60	0,70	46,40	0,60	46,50	0,60	46,90	0,60
Średnia punktacja przyznana za jedną ocenianą cechę Mean for one feature	4,32	0,64	4,22	0,54	4,23	0,61	4,26	0,60

Wartości oznaczone tymi samymi literami w kolumnach różnią się statystycznie istotnie: dużymi – przy $P \leq 0,01$, małymi – przy $P \leq 0,05$
 Values marked with the same letters in columns statistically differ: capitals – at $P \leq 0,01$, small letters – at $P \leq 0,05$

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Zachowanie się podczas odłączania od grupy koni Behaviour during separation from a group of horses		5,00 aBcDE FgHI	0,40	4,90 aBcDE fGH	0,30	4,80 aBcde fGH	0,40	4,90 abcde fGH	0,40
Miejsce, które może zajmować podczas jazdy w zastępie A place that a horse may take during riding in a group		4,30 g	0,90	4,30	0,90	4,30	0,90	4,30	0,90
Zachowanie się konia odłączonego od grupy oraz w kontakcie z innymi końmi Behaviour of a horse separated from a herd and in contact with other horses		4,40	0,67	4,37	0,67	4,32	0,67	4,37	0,65
Zachowanie się podczas wyjazdu w teren Behaviour during ride		3,80 H	0,70	3,80 G	0,70	3,80 G	0,70	3,80 G	0,70
Reakcja na pojazdy mechaniczne Reaction to mechanical vehicles		4,10 i	0,30	4,00 H	0,00	3,90 H	0,30	4,00 H	0,20
Reakcja na nieznanne bodźce środowiskowe Reaction to unknown environmental stimuli		3,95	0,50	3,90	0,35	3,85	0,50	3,90	0,45
Razem – Total		46,10	0,80	45,50	0,70	45,50	0,80	45,80	0,70
Średnia punktacja przyznana za jedną ocenianą cechę Mean for one feature		4,19	0,77	4,14	0,81	4,14	0,77	4,16	0,75

Wartości oznaczone tymi samymi literami w kolumnach różnią się statystycznie istotnie: dużymi – przy $P \leq 0,05$
Values marked with the same letters in columns statistically differ: capitals – at $P \leq 0,01$, small letters – at $P \leq 0,05$

różnic w punktacji upatrywać należy w innej specyfice warunków utrzymania i użytkowania koni w każdym z klubów. W klubie z woj. wielkopolskiego konie na co dzień miały wzrokowy i słuchowy kontakt z różnorodnym sprzętem rolniczym, wykorzystywanym na terenie klubu lub pobliskiego gospodarstwa. Ponadto podczas wyjazdu w teren musiały przechodzić przez drogę o dość dużym natężeniu ruchu komunikacyjnego. Można przypuszczać, że doszło u nich do habituacji (przywyknięcia) do tego typu bodźców środowiskowych [8].

Konie z klubu w woj. lubelskim miały ograniczone możliwości kontaktu z tego typu bodźcami. Przebywały w niezbyt urozmaiconym środowisku, w dużym stopniu były pozbawione nowych bodźców wzrokowych czy słuchowych. Prawdopodobnie z tego powodu w tej grupie znalazły się konie, które miały duże trudności z przemieszczaniem się obok nawet nie pracujących samochodów czy sprzętu rolniczego. Ich gwałtowne reakcje na nowe bodźce mogły zagrażać jeźdźcowi oraz innym koniom tworzącym zastęp mający pracować w terenie.

Zachowania przejawiane przez konie podczas kontaktu z ludźmi z reguły nie budziły zastrzeżeń. Problemy pojawiały się w obu klubach podczas karmienia koni, a w klubie z woj. wielkopolskiego – w czasie zakładania ogłowia (tab. 1, 2). Odpasy, zwłaszcza południowy i wieczorny, często odbywały się w przerwach pomiędzy zajęciami. Dlatego zwierzęta, nauczone doświadczeniem, starały się jak najszybciej zjeść swoją porcję paszy. Podczas karmienia często niecierpliwiły się, a nawet wykazywały zachowania agresywne w odniesieniu do osób zadających paszę.

Stwierdzono niewielką przewagę koni z klubu w woj. wielkopolskim w punktacji przyznawanej za analizowane cechy behawioru. Średnia punktacja za jedną ocenianą cechę wynosiła w tym ośrodku $4,25 \pm 0,62$ pkt., natomiast w ośrodku z woj. lubelskiego – $4,16 \pm 0,75$ pkt. Wysoka punktacja za cechy: „zachowanie się względem ludzi” i „innych koni” oraz „podczas pielęgnacji kończyn”, jak też „podczas odłączania od grupy koni” wskazuje na prawidłowe postępowanie z końmi podczas ich codziennej obsługi oraz pracy z nimi. Z reguły konie rodzą się w klubach, w których później pracują. Od pierwszych godzin życia otaczane są troskliwą opieką właścicieli oraz członków ich rodzin. Poprzez wpajanie (imprinting), czyli pierwotną formę uczenia się nabywają reakcje i zachowania niezbędne dla ich efektywnego i bezpiecznego użytkowania [8].

Niewątpliwie korzystnym zjawiskiem jest stwierdzony w klubach niewielki odsetek koni przejawiających najbardziej niebezpieczne (szczególnie dla niedoświadczonych jeźdźców) zachowania, takie jak wierzganie (1,40%) oraz wspinanie się pod jeźdźcem (0,52%).

Zależnie od ogólnej liczby punktów uzyskanych przez konie znajdujące się w ocenianych klubach, określono ich przydatność w zakresie cech behawioru do pracy z mniej doświadczonymi jeźdźcami (tab. 3). Konie te najliczniej kwalifikowano do grupy bardzo dobry (średnia z trzech powtórzeń dla obydwu klubów wynosiła 45%) i dobry (średnia z trzech powtórzeń dla obydwu klubów wynosiła 36,65%).

Osobniki uznane za „wybitne” (1 z klubu w Wielkopolsce podczas I powtórzenia) i „bardzo dobre” przejawiały wysoki poziom cech, które można uznać za przydatne do

Tabela 3 – Table 3

Ranking behawioralny koni przebadanych w "teście oceny własnej"
Behavioural ranking of horses in "self-assessment test"

Wynik testu Test result		Liczba koni w teście (szt.) – Number of horses in the test					
ocena evaluation	punkty points	powtórzenie I repeated I		powtórzenie II repeated II		powtórzenie III repeated III	
		wielko- polskie	lubelskie	wielko- polskie	lubelskie	wielko- polskie	lubelskie
		Wybitny Prominent	55-50	1	–	–	–
Bardzo dobry Very good	49-45	6	5	5	3	4	4
Dobry Good	44-40	4	1	6	3	7	1
Dostateczny Sufficient	39-35	–	3	–	3	–	4
Zły Bad	34-30	–	–	–	–	–	–
Bardzo zły Very bad	<30	–	–	–	–	–	–

pracy w rekreacji. Charakteryzowały się, między innymi, wyjątkową łagodnością i posłuszeństwem podczas wykonywania zabiegów pielęgnacyjnych, jak też w trakcie codziennego użytkowania. Obsługiwać i użytkować je mogły osoby o niskich kwalifikacjach jeździeckich i małym doświadczeniu w pracy z końmi. Konie te przejawiały często szereg zachowań ułatwiających pracę z nimi oraz dużą chęć współpracy i podporządkowania się człowiekowi. Praktycznie nie wykazywały one jakichkolwiek form agresji czy też złośliwości w stosunku do ludzi i innych koni. Do grupy „dobry”, w której znalazło się 36,65% koni z obu klubów, zakwalifikowano osobniki sporadycznie przejawiające zachowania utrudniające pracę z nimi. Konie sprawiające trudności w pracy, u których zaobserwowano występowanie zachowań obronnych (cofanie się przy zabiegach pielęgnacyjnych i zakładaniu rzędu, bronienie się przy podnoszeniu kończyn, agresja) zakwalifikowano do grupy „dostateczny”. Ich zachowanie niejednokrotnie utrudniało pracę, jednak ostatecznie nie było niebezpieczne dla jeźdźca. W obu klubach nie stwierdzono osobników, które w „teście oceny własnej” uzyskały poniżej 30 pkt., czyli takich, które były pozbawione jakiegokolwiek chęci współpracy z człowiekiem oraz przejawiały w odniesieniu do niego zachowania agresywne.

Jak wynika z odpowiedzi udzielonych w rozestanych ankietach, w ocenianych ośrodkach najliczniej występowały rasy: polski koń szlachetny półkrwi (39,33%), wielkopolska (12,06%) oraz pełna krew angielska (10,84%). Konie te najczęściej użytkowano rekreacyjnie pod siodłem, używano do rajdów i wyjazdów w teren. Ich wiek wahał się od 3 do 18 lat (tab. 4).

W 28 ośrodkach jeździeckich spośród 40 objętych oceną, tj. w 70% wszystkich ośrodków ocenianych na podstawie ankiet, znajdowały się konie, u których występowały różnego rodzaju zachowania niepożądane (tab. 5). Odnotowano je u 100 (17,48%)

Tabela 4 – Table 4

Charakterystyka koni znajdujących się w 40 ankietyowanych ośrodkach
 Characteristics of horses in 40 questionnaired centres

Wyszczególnienie Specification	Liczba koni Number of horses	%
Rasa – Breed:		
polski koń szlachetny półkrwi Polish half-bred horse	225	39,33
wielkopolska Wielkopolski horse	69	12,06
pełna krew angielska Thoroughbred	62	10,84
huculska Hucul horse	30	5,24
konik polski Polish Konik horse	29	5,07
małopolska Małopolski horse	29	5,07
śląska Silesian horse	14	2,45
czysta krew arabska Arabian Purebred	9	1,57
szlachetna półkrew (zagraniczna) Half-bred horse (foreign)	6	1,05
inne others	99	17,32
Wiek (w latach) – Age (years):		
0 – 3	46	8,04
4 – 6	175	30,59
7 – 9	153	26,75
10 – 12	103	18,01
13 – 15	57	9,96
16 – 18	23	4,02
>18	15	2,63
Rodzaj użytkowania – Form of usage:		
jazda rekreacyjna pod siodłem recreation under saddle	160	27,97
rajdy i wyjazdy w teren rides	131	22,90
jazda na lonży ride on lungeing rein	120	20,99
hipoterapia hippotherapy	17	2,97
jazda sportowa sports ride	104	18,18
zaprzęgi harnesses	40	6,99

spośród 572 koni opisanych w ankietach. Jednym z najczęściej obserwowanych zachowań utrudniających pracę z koniem była jego nadmierna płochliwość, którą stwierdzono u 34 sztuk (34% koni wykazujących negatywne zachowania), tj. 5,94% koni objętych badaniami. Na drugim miejscu znalazło się „klejenie się w zastępie”, występujące u 16% koni wykazujących negatywne zachowania. Polegało ono na utrzymywaniu zbyt małych odległości pomiędzy końmi i dążeniu do bliskiego kontaktu, wynikającego z silnie zaznaczonego instynktu stadnego. Prowadziło to do trudności przy odłączaniu

Tabela 5 – Table 5

Zestawienie procentowe negatywnych zachowań obserwowanych u 100 koni (17,48%) spośród wszystkich 572 koni objętych oceną
 Percentage of negative behaviours observed in 100 (17,48%) of the studied horses

Rodzaje negatywnych zachowań Forms of negative behaviours	Liczba koni wykazujących negatywne zachowania Number of horses displaying negative behaviour		% koni wykazujących negatywne zachowania w stosunku do ogółu badanych 572 szt. % of horses displaying negative behaviour in relation to the total 572
	sztuk heads	%	
Płochliwość Timidity	34	34,00	5,94
"Klejenie się w zastępie" "Stick-in to a group"	16	16,00	2,80
Tkanie Weaving	11	11,00	1,92
Łykawość Crib biting (wind-sucking)	10	10,00	1,75
Kąsanie Biting	9	9,00	1,57
Wierzganie Kicking	8	8,00	1,40
Wspinanie się pod jeźdźcem Rearing under rider	3	3,00	0,52
Problemy przy siodłaniu/zaprzęganju Problems with saddling/harnessing	3	3,00	0,52
Odmowa ciągnięcia Draught refusal	2	2,00	0,35
Problemy przy wsiadaniu/zsiadaniu Problems with mounting/dismounting	1	1,00	0,18
Inne Others	3	3,00	0,52
Razem – Total	100	100,00	17,48

od zastępu lub przy zmianie kierunku jazdy. U niewielkiej liczby koni obserwowano kąsanie, wierzganie, wspinanie się pod jeźdźcem oraz problemy przy siodłaniu.

Śród nałogów stajennych dość często obserwowano tkanie i łykawość. Konie z takimi nałogami stanowiły, odpowiednio 11% i 10% koni z zachowaniami negatywnymi, tj. 1,92% i 1,75% wszystkich koni ocenionych na podstawie ankiet. Nie są to patologie behawioralne, które bezpośrednio zagrażają jeźdźcowi i utrudniają współpracę z koniem. Tym niemniej mogą one niekorzystnie wpływać na zdrowie i kondycję osobników przejawiających tego typu zachowania.

Wykazany na podstawie wyników ankiet znaczny (17,48% wszystkich koni uwzględnionych w ankietach) odsetek koni z zachowaniami niepożądanymi wśród koni wykorzystywanych rekreacyjnie może mieć różne podłoże [4, 9, 10, 11, 12]. Z jednej

strony wymienić należy nieprawidłowe warunki utrzymania, np. brak ruchu i wynikająca z niego monotonia. Przez większą część doby zwierzęta przebywają samotnie w stajni. Nie mając innego zajęcia, wykonują różne czynności, które w warunkach optimum dobrostanu nie występują w ich etogramie. Jest to na przykład tkanie, łykawość, bezcelowe chodzenie po boksie, jak również przejawianie różnych form agresji. Pojawienie się u koni zachowań niepożądanych często wskazuje na niewłaściwe postępowanie obsługi zajmującej się końmi, prowadzącej ich trening oraz jazdy. Nieumiejętne stosowanie kar skutkuje utrwalaniem się w psychice zwierząt różnych urazów i skojarzeń występowania nieprzyjemnych odczuć w konkretnej sytuacji, np. podczas siodłania, czyszczenia. Według Skorupskiego [13], błędy w szkoleniu i powodowaniu koniem oraz stawianie mu podczas treningu wymagań w niewłaściwym czasie lub przerastających jego możliwości, przyczynia się do powstawania i utrwalania niekorzystnych cech charakteru. Podobny niekorzystny wpływ na jakość cech zachowania się koni w klubach mogą mieć dosiadający je jeźdźcy o niskich kwalifikacjach. Przez brak umiejętności i doświadczenia wyrabiają u swoich wierzchowców zachowania agresywne i opór w pracy, a także utrwalają nieufność i brak chęci współpracy z człowiekiem. Zachowania te przejawiają się między innymi próbami wyłamywania, a przez to podporządkowania sobie nowych adeptów jazdy konnej [9].

Reasumując należy stwierdzić, że większa część populacji objętej badaniami charakteryzowała się takimi cechami zachowania, które można uznać za pożądane dla bezpiecznego i efektywnego ich użytkowania. Różne formy agresji ukierunkowanej na ludzi czy też inne konie pojawiały się sporadycznie, przez co nie stanowiły problemu podczas codziennej obsługi i w trakcie użytkowania. W większości przypadków konie były utrzymywane oraz pracowały w środowisku bogatym w szerokie spektrum bodźców odbieranych różnymi zmysłami. Stąd też negatywne zachowania, jakie obserwowano u niektórych koni, raczej nie wynikały z nieprawidłowości warunków środowiska, w którym zwierzęta przebywały i pracowały. Na podstawie wyników „testu oceny własnej” oraz wielomiesięcznego monitorowania przez autorów zachowań przejawianych przez badane konie podczas ich pracy i odpoczynku stwierdzono, że większość niepożądanych zachowań wynikała z błędów popełnianych przez pracujących z nimi ludzi. Z analizy przeprowadzonych ankiet wynika, że w 70% badanych klubów znajdowały się konie przejawiające negatywne formy zachowań, mogące utrudniać ich bezpieczne i efektywne użytkowanie. Nieznaczny odsetek koni pracujących w tych klubach nie posiadał odpowiednich predyspozycji psychicznych, pozwalających na ich użytkowanie przez niedoświadczonych jeźdźców.

PIŚMIENNICTWO

1. BOCIAN K., 2001 – Zootechniczna charakterystyka i ocena koni utrzymywanych w wybranych prywatnych ośrodkach hodowli i eksploatacji. Rozprawa doktorska, AR Lublin.
2. BRZESKI E., 1996 – Ocena hodowlana ogiera na podstawie niektórych cech zachowania się jego potomstwa w czasie pracy i pielęgnacji. *Acta. Agr. Silv. Zoot. w Krakowie*, vol. VI, 2.
3. GÓRZECKA A., JEZIERSKI T., 2006 – Ocena cech psychicznych koni. *Hodowca i Jeździec* 3 (10), 17-19.

4. JEZERSKI T., JAWORSKI Z., GÓRECKA A., 2006 – Zachowanie się koni i jego wpływ na użytkowanie sportowe i rekreacyjne. *Przegląd Hodowlany* 9, 11-17.
5. ŁOJEK J., 2001 – Zmiany w kierunkach użytkowania koni w latach 1989-1999. *Przegląd Hodowlany* 4, 18-22.
6. MAIER M., 1999 – Hodowla kuców i ich użytkowanie w sporcie i wypoczynku. Symposium międzynarodowe „Aktualne kierunki hodowli i użytkowania koni w Europie”, 17-19.09.1999, Kraków.
7. MIESNER S., BÖDICKER G.CH., PLEWA M., PUTZ M., 2004 – Zasady jazdy konnej. Cz. 2. Zaawansowane szkolenie jeźdźca i konia. Wyd. PZJ, Warszawa.
8. MILLER R.M., 2004 – Sekrety końskiego umysłu. Galaktyka, Łódź.
9. MUSELER W., 1993 – Nauka jazdy konnej (wyd. II). PWRiL, Warszawa.
10. PRUCHNIEWICZ W., 2003 – Akademia Jeździecka. Chaber PR, Warszawa.
11. PRUSKA R., 2005 – Koń bez nalógów. *Świat Koni* 9, 40-41.
12. PRUSKA R., 2005 – Koń bez narowów, czyli koń idealny. *Świat Koni* 10, 40-42.
13. SKORUPSKI K., 2006 – Psychologia treningu koni. Wyd. PWRiL, Warszawa.

Jarosław Kamieniak, Marek Sapuła, Wiktoria Łakoma

Behavioural assessment of horses used in private equestrian centres

S u m m a r y

The studies concerned the quality of mental traits in horses used in private riding clubs. The estimation was based on „self-assessment test” personally conducted, as well as on the results of surveys sent to the clubs. The direct assay of behaviour was performed in two clubs that maintained 20 horses in total. The „self-assessment test” used in the study was a broaden version of „Brzeski’s test”. The surveys were sent to 300 centres. The answers for all questions were received and concerned the total number of 572 horses. The answers for all questions were received from 40 centres. The information about the animals was given by club owners. The aim of the study was to assess mental traits’ qualities and stereotypes of the commonly displayed reactions of horses during the daily work in clubs. The other issue was to estimate unfavourable behaviour frequency such as stereotypes etc. Furthermore, breed structure of horses working in private riding clubs, as well as types of their work were determined. The results of „self-assessment test” point out the great value of behavioural traits in the horses. Gentleness and obedience with lack of malicious or aggressive acts characterised most of them. Similar result was obtained in the surveys. However, in 70% of 40 centres taken into consideration, some individuals showed unfavourable behaviours (mainly: excessive shyness, „stick-in to a group”, weaving, crib biting). It was stated that not all the horses had appropriate mental and physical predispositions to be used by an inexperienced rider.

